

Т.В. Панасенко

СИСТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА ДЕНДРОФЛОРИ ПАРКІВ ПОЛТАВЩИНИ
*Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка***Ключові слова:** дендрофлора, парки Полтавщини, голонасінні, покритонасінні, рід, родина

Проаналізовано систематичну структуру культивованої дендрофлори парків Полтавської області. За кількісним видовим складом деревних рослин виділено найбагатші роди та родини.

Штучні насадження, зокрема парки, відіграють важливу роль у формуванні сучасного рослинного покриву Полтавщини, оскільки залісненість території області найменша у Лісостепу України – 8,6%. Вивчення та узагальнення досвіду інтродукції деревних рослин у парках регіону досліджень, створених протягом XVIII-XX ст., є актуальним у зв'язку із необхідністю покращення стану і функціонування зелених зон населених пунктів. Більшість парків Полтавщини є цінними науковими об'єктами збереження і відтворення генофонду інтродукованих видів дендрофлори, прикладами садово-паркової архітектури, відіграють вагомий освітньо-виховний, естетичний, історико-культурний роль, водночас є осередками для регульованої рекреації та туризму.

Протягом XX ст. у парках області проводились дослідження за різними аспектами (історичними, флористичними, інтродукційними, природоохоронними, освітньо-виховними), які мали фрагментарний характер. У результаті аналізу праць з історії вивчення дендрофлори парків Полтавщини виділено такі напрямки: вивчення історії створення та сучасного стану старовинних парків Полтавщини, дослідження видового складу та досвіду інтродукції в окремих парках, визначення цінності та соціально-екологічної ролі парків Полтавщини [2]. Тому для розвитку існуючих і новостворених парків на сучасному етапі необхідно здійснити інвентаризацію і комплексний аналіз видового складу насаджень, виявити нові перспективні види дерев і кущів для введення в культуру, розробити рекомендації з метою покращення ефективності охорони парків [1,2].

Протягом 2002-2006 рр. були проведені комплексні ботанічні дослідження в парках міст і сіл районів Полтавської області. Експедиційними дослідженнями було охоплено 48 парків, які охороняються в природно-заповідній мережі регіону, а також паркові насадження населених пунктів. На Полтавщині відомим інтродукційним центром Лівобережного Придніпров'я є Устимівський дендропарк загальнодержавного значення, а також 18 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та 11 ботаничних пам'яток природи [1,2].

За результатами проведеної інвентаризації насаджень парків і з урахуванням літературних даних встановлено, що дендрофлора парків Полтавщини нараховує 489 видів, 127 культиварів, 30 гібридів, 1 різновид, які належать до 144 родів, 60 родин двох відділів.

Співвідношення між Pinophyta та Magnoliophyta становить 1:5,1. Відділ Magnoliophyta нараховує 545 видів, культиварів, гібридів (84,2% від загальної їх кількості), 129

родів (89,5% від загального родового складу), 55 родин (91,7% від загальної кількості родин), а Pinophyta відповідно 102:15:5, або 15,8%:10,5%:8,3%.

За кількісним видовим складом дендрофлори парків Полтавщини найбагатшими є тринадцять родин. Вони включають 470 видів, культиварів і гібридів, що становить 72,5% від загальної їх кількості. Найвищим показником видової та внутрішньовидової різноманітності серед культивованої дендрофлори парків Полтавської області характеризується родина Rosaceae Juss. – 146 видів, культиварів, гібридів. Широке використання як дерев, так і кущів даної родини пов'язано з невибагливістю більшості з них до екологічних умов регіону та через їх високі декоративні властивості [3,4,5,6]. Із Magnoliophyta, окрім Rosaceae, високе місце за кількісними показниками у дендрофлорі парків займають родини Oleaceae Lindl. (38), здебільшого інтродуковані кущі та дещо менше Fabaceae Lindl. (28), Salicaceae Lindl. (28), Hydrangeaceae Dumort (27), Caprifoliaceae A.L. Jussien (24), Fagaceae Dumort (23), Aceraceae Lindl. (23), Berberidaceae Torr. et Gray (14), Corylaceae Mirb. (12), Tiliaceae Juss. (12). Серед Pinophyta у парках найбільш повно представлена родина Pinaceae Lindl. (52) за рахунок значної кількості видів із родів Pinus L. (16) та Picea A. Dietr. (21), а також Cupressaceae Bartl. (43), із яких переважають види з родів Juniperus L. (18) і Thuja L. (16).

За кількістю видів, культиварів і гібридів (28-10), які входять до складу родів, найбагатшими є сімнадцять. Вони включають 290 систематичних одиниць, що становить 45,4% [2].

Найчисельніше представництво у парках мають дерева із родів Acer L. (23 види і культивари), Quercus L. (20), Picea (21), Populus L. (17), Pinus (16) та інші; кущі із родів Spiraea L. (28 видів, культиварів і гібридів), Crataegus L. (25), Lonicera L. (17), Philadelphus L. (16) та інші.

Такі роди, як Deutzia Thunb., Rosa L., Juglans L., Vitis L. представлені у парках регіону 7 видами і культиварами. Родів, які в своєму складі мають 4-6 видів і культиварів нараховано 23. Серед них: Ulmus L., Viburnum L., Sambucus L., Rubus L., Pyrus L., Prunus L., Amelanchier L., Clematis L., Morus L., Magnolia L., Hydrangea L., Swida Opiz., Euonymus L., Gleditsia L., Catalpa Scop., Rhus L. та інші. Із голонасінних – Taxus L., Larix Mill., Abies Mill., Chamaecyparis Spach.

39 родів представлені 2 чи 3 видами і культиварами, до складу яких входять 93 систематичних одиниць. Серед них: Platycladus Spach., Pseudotsuga Carr., Actinidia Lindl., Cotinus Mill., Aralia L., Buddleja L., Symphoricarpos L.,

Weigela Thunb., *Cercis L.*, *Cornus L.*, *Styphnolobium L.*, *Platanus L.* та інші. Переважна кількість родів у своєму складі мають лише один вид (голонасінні – *Microbiota Kom.*, *Thujaopsis Sieb. et Zucc.*, *Ephedra L.*, *Ginkgo L.*, *Tsuga Carr.*, *Metasequoia Hu et Cheng*; покритонасінні – *Aristolochia L.*, *Periploca L.*, *Campsis Lour.*, *Gymnocladus L.*, *Carpinus L.*, *Shepherdia Nutt.*, *Cladrastis Rafin.*, *Castanea Mill.*, *Hamamelis L.*, *Parrotia C. A. Mey.*, *Carya Nutt.*, *Pterocarya Kunth.*, *Hibiscus L.*, *Xantoceras Bge.*, *Schisandra Michx.*, *Paulownia Sieb. et Zucc.* та інші).

Значний відсоток видів дендрофлори у парках Полтавщини представлені різними культиварами, які відрізняються за габітусом крони, розмірами та кольором листя, квіток і плодів, характерних для вихідного виду, і мають велику цінність для садово-паркового мистецтва.

Різноманітність садових форм дозволяє створити високохудожні поєднання, розширюючи композиційні можливості озеленення. Декоративна форма – це група фенотипів усередині виду чи популяції, спадковість яких забезпечується насіннєвим або вегетативним розмноженням у певних умовах агротехніки вирощування [7]. В основі формотворчого процесу лежить мінливість – складний біологічний процес, який забезпечує взаємозв'язок організмів із навколишнім середовищем тощо.

У парках Полтавщини виявлено 127 культиварів, які належать до 63 видів і гібридів [2]. Різні види дерев і кущів представлені різною кількістю декоративних форм. Найбільша внутрішньовидова різноманітність виявлена в *Thuja occidentalis L.* – 14 культиварів, *Quercus robur L.* – 7, *Picea abies (L.) Karst.* – 6. Чотири види (*Acer platanoides L.*, *Picea pungens Engelm.*, *Swida alba (L.) Opiz.*, *Sorbus aucuparia L.*) представлені у парках області 4 культиварами. У 20 видів дерев і кущів виявлено по 2-3 культивари. До них належать *Juniperus sabina L.*, *J. communis L.*, *Pinus sylvestris L.*, *Aesculus hippocastanum L.*, *Lonicera tatarica L.*, *Corylus colurna L.*, *Morus alba L.* та інші. Більшість видів представлені однією формою (*Chamaecyparis*

lawsoniana Parl., *Larix decidua Mill.*, *Pinus strobus L.*, *Picea engelmannii Engelm.* та інші).

Таким чином, як центральна частина Лівобережного Лісостепу, що охоплює Полтавську рівнину та Придніпровську низовину, територія Полтавської області має сприятливі кліматичні умови для інтродукції багатьох як північних, так і південних видів дерев і кущів. Дендрофлора парків Полтавщини нараховує 647 видів, культиварів і гібридів, які належать до 144 родів, 60 родин двох відділів – *Pinophyta* та *Magnoliophyta*. Найчисленнішими за кількістю видів, культиварів і гібридів є роди *Spiraea*, *Picea*, *Quercus* та інші.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байрак О.М., Панасенко Т.В. Стан охорони інтродукованої дендрофлори у Полтавській області // Біорізноманітність флори: проблеми збереження і раціонального використання: Матер. Міжнародн. наук. конфер. - Львів, 2004. - С.84-87.
2. Байрак О.М., Самородов В.М., Панасенко Т.В. Парки Полтавщини: історія створення, сучасний стан дендрофлори, шляхи збереження і розвитку. - Полтава: Верстка, 2007. - 276 с.
3. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні. Довідник / За ред. М.А. Кохна, С.І. Кузнецова. - К.: Вища школа, 2001. - 207 с.
4. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Частина I. / За ред. М.А. Кохна. - К.: Фітосоціоцентр, 2002. - 448 с.
5. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Частина II. / За ред. М.А. Кохна, Н.М. Трофименко - К.: Фітосоціоцентр, 2005. - 716 с.
6. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія: Навчальний посібник. - К.: Вища школа, 2003. - 199 с.
7. Колесников А.И. Декоративные формы древесных пород. - М.: Изд-во МГУ РСРС, 1958. - 251 с.

Надійшла 19.03.2008р.

Т.В. Панасенко

Систематическая структура дендрофлоры парков Полтавщины

Проанализирована систематическая структура культивированной дендрофлоры парков Полтавской области. По количественным видовым составам древесных растений выделены самые богатые роды и семейства.

Ключевые слова: дендрофлора, парки Полтавской области, голосеменные, покрытосеменные, род, семейство

T. V. Panasenko

Systematic structure of dendroflora parks of the Poltava region

The systematic structure of cultivated dendroflora parks of the Poltava region is analyzed. After quantitative specific composition of arboreal plants the richest genera and families are selected.

Key words: dendroflora, parks of the Poltava region, Pinophyta, Magnoliophyta, genera, family

Відомості про авторів:

Панасенко Тетяна Василівна, к.біол.н., старший викладач кафедри екології та охорони довкілля Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Адреса для листування:

Панасенко Тетяна Василівна, 36003, м. Полтава, вул. Остроградського 2, Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Тел.: (05322) 2-28-91